

Товмаш Дмитро Анатолійович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>

e-mail: tovmash@knu.ua

ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ: СУТНІСНІ ОЗНАКИ НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Резюме

У статті досліджується поняття бідності з точки зору філософії та організаційно-антропологічної перспективи з метою забезпечення глибшого розуміння цього явища. Проаналізовано загальні взаємозв'язки між бідністю та багатством у континуумі «багатство-бідність», а також представлено два рівні дослідження бідності — особистісний та організаційний.

З'ясовано, що бідність і багатство є невід'ємними складовими суспільства та існують у постійній взаємодії один з одним. Кожне суспільство є унікальним у своєму соціальному бутті, що відображається через соціальні практики його членів, які існують у спектрі від бідності до багатства. Зволікання з вирішенням проблеми бідності лише погіршить соціальну, економічну та політичну ситуацію в країні.

Стверджується, що в сучасному українському інформаційному середовищі домінують міфи та пастки, які спотворюють світогляд громадян і перешкоджають розумінню ними бідності та шляхів боротьби з нею. У статті також підкреслюється, що абстрактні форми мислення можуть призвести до викривлення соціальної практики та культури, що призводить до бідності та культури бездомних у суспільстві споживання.

У висновках статті здійснено концептуально-категоріальний аналіз бідності та багатства з використанням системного, інтегрального, лінгвістичного та дескриптивного підходів. Наголошується на необхідності сталого розвитку та подолання бідності з метою вирішення зростаючої проблеми бідності в суспільстві.

Ключові слова: бідність; багатство; сталий розвиток; боротьба з бідністю.

Вступ

Кожна людина, незалежно від її походження, має обмежену тривалість життя і прагне високої якості життя, маючи різні потреби та засоби для їх задоволення. Однак не всі мають рівні можливості для досягнення своїх цілей, що призводить до розриву між багатими, середнім класом і бідними. Більшість розглядає зростаючий розрив у багатстві як природний результат суспільного прогресу, але також як джерело конфлікту між різними групами, зокрема, через нерівномірне накопичення багатства багатими і брак ресурсів для бідних для задоволення базових потреб.

Бідність зачіпає людей у різному ступені та на різних рівнях, що залежить від економічного зростання та успішності соціальних програм у різних регіонах. Незважаючи на різноманітність визначень бідності та стратегій боротьби з нею у світі, всі країни прагнуть мінімізувати масштаби бідності та її негативний вплив на економіку і суспільство. Це пов'язано з тим, що бідність не лише обмежує задоволення індивідуальних потреб, але й впливає на загальний попит, виробництво, торгівлю та перешкоджає зростанню економіки.

Україна, як і багато інших країн, стикається з тими ж проблемами. Широка громадськість стає все більш стурбованою зростанням бідності та збільшенням майнового розшарування, що призводить до скорочення реальних доходів населення та поглиблення соціально-економічної нерівності. Ця стурбованість підкреслює необхідність проведення досліджень, спрямованих на пошук шляхів подолання бідності та підвищення рівня життя для всіх громадян.

Метою даної статті є надання системного бачення та можливих шляхів подолання феномену бідності. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) уточнити сутність понять «бідність» та «подолання бідності»; 2) означити чинники, які необхідно враховувати для подолання бідності. Зрештою, сенс цієї роботи є інформування та натхнення до дій, які ведуть до більш справедливого та процвітаючого суспільства для всіх громадян України.

Результати дослідження

Бідність існує у всіх суспільствах, включно з найбагатшими та соціально найрозвинутішими, які мають вільний ринок і підтримують адекватний рівень економічного зростання.

З філософської точки зору, бідність можна визначити як відсутність або дефіцит ресурсів і можливостей, що обмежує здатність людини вести повноцінне та осмислене життя. Це визначення виходить за рамки простого браку матеріальних благ і охоплює ідею, що бідність обмежує доступ до освіти, охорони здоров'я та інших необхідних речей, які є важливими для особистого зростання та розвитку. Бідність також можна розглядати як порушення основних прав людини, оскільки вона позбавляє людей можливості повноцінно брати участь у житті суспільства та контролювати власне життя. З філософської точки зору, бідність часто

розглядається як несправедливий стан, з яким слід боротися і який необхідно викоринювати.

Парадокс полягає в тому, що багаторічна боротьба з бідністю призводить лише до її збільшення. Незважаючи на численні спроби викоринити її причини або взяти під контроль наслідки, бідність продовжує існувати, поширюватися та зазнавати зміни значень. Сьогодні, незважаючи на великі успіхи у подоланні найгірших аспектів бідності, за оцінками Всесвітнього банку та ООН в індустріалізованих країнах проживає біля одного мільярда бідних (приблизно 1/5 усього населення Землі), переважна більшість яких концентрується в країнах, що розвиваються [1, с. 38].

Поняття «бідність» використовують у випадках, коли йдеться про негативні значеннєві відтінки рівня та якості життя населення. Указом Президента України «Про Стратегію подолання бідності» від 15 серпня 2001 р. № 637/2001 бідність визначено як неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. Попри це, на сьогодні відсутній усталений понятійний апарат, про що наочно свідчать численні публікації наукового характеру, узагальнення яких дає можливість виділити такі ознаки бідності: природне, неминуче, складне явище; характеристика стану суспільного розвитку країни; стан, що межує зі злиднями; хвороба суспільства; низькі доходи; матеріальна незабезпеченість; низька здатність населення задовольняти власні потреби; нереалізованість людського потенціалу; неможливість належної участі у суспільних процесах; відсутність основних параметрів здорового існування; соціальне вилучення та ізоляція; залежність від рівня розвитку економіки і механізму перерозподілу фінансових ресурсів між особами [2, с. 125].

Незважаючи на широке використання, бідність — досить складне поняття, що важко піддається узагальненню. Сучасні уявлення про бідність, які так чи інакше апелюють до моделей суспільного устрою, концентрують у собі практично всю гаму підходів та парадигм. В результаті цього поняття «бідність» може використовуватися стосовно широкого спектру соціально-економічних ситуацій; при цьому воно, лишаючись інтуїтивно зрозумілим, втрачає свою визначеність і стає загальною фразою [1, с. 39].

Поняття «бідність» в словниках зустрічається ще рідше, натомість Словник української мови за редакцією І. Білодіда визначає так: «Бідність — матеріальна незабезпеченість, нестатки, брак засобів для існування; убогість. Багатство дме, а бідність удвоє гне (Укр. присл., 1955, 6)» [3, с. 177].

В офіційній радянській пропаганді та суспільствознавстві десятиріччями поняття «бідність» прив'язувалося або до дореволюційного минулого, або до сучасної капіталістичної дійсності. А міф про ліквідацію бідності за соціалізму тривалий час був панівним у радянській науці та ідеології. Відлунням цього є те, що й нині термін «бідність» не використовується ні в теорії, ні в законодавчій практиці — як робочий термін використовується

поняття «малозабезпеченість». Використовувана офіційно термінологія підкреслює фрагментарність проблеми бідності і наводить на думку про те, що в цілому жителі України соціально захищені, забезпечені й отримують доходи, за невеликим винятком [1, с. 39].

Соціально-філософський аналіз бідності, на думку О. Амінової, дає змогу поглянути на людину крізь призму всієї її екзистенції. Бідність можна визначити як нестачу в чомусь, соціальну невизначеність, незатребуваність, невлаштованість, нереалізованість, нестабільність, страх за майбутнє. Бідність та багатство — два взаємопов'язані поняття, діалектика зв'язку між якими лежить в суперечливих соціальних відносинах. Бідність та багатство є невід'ємними атрибутами соціального, системами самоусвідомлення та зовнішньої суспільної оцінки [4, с. 188].

Поняття «бідність» використовують у випадках, коли йдеться про негативні значення в ідентифікації рівня та якості життя населення. Указом Президента України «Про Стратегію подолання бідності» від 15 серпня 2001 р. № 637/2001 бідність визначено як неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу [2].

Очевидно, що бідність безпосередньо пов'язана з обмеженістю матеріальних ресурсів, яка перешкоджає нормальному задоволенню потреб та повноцінній життєдіяльності людини, що справедливо і для «жебракуючи» і для «прогресивних» суспільств. Окрім наявності матеріальних ресурсів, немалу роль відіграє їхній розподіл у суспільстві. За винятком тих країн, де боротьба з бідністю стосується фізичного виживання, дедалі більшого значення набуває нерівність у достатку. Країни з ринковою економікою створюють свій образ бідності, під яким мається на увазі вилучення з економічних, політичних та культурних форм діяльності. Бідна людина відрізняється од багатой не лише наявністю грошей, різниця між ними стосується освіти, здоров'я, соціальних зв'язків та впливу — коротше кажучи, всіх аспектів суспільного життя. В розвинутих суспільствах економічна та соціальна нерівність переміщує низькоприбуткові групи у стан прихованої бідності, який зберігається завдяки їхньому цілковитому або частковому виключенню з ринку праці. У цьому випадку бідні перетворюються на об'єкт маніпулювання — їх відбирають, класифікують, утримують, залучають або відкидають залежно від потреб виробництва, визначають тип професії і на основі цього фіксують умови праці й стандарти життя [1, с. 38].

Дослідник О. Мельниченко стверджує, що розв'язання цієї проблеми традиційно зводиться до подолання бідності. Але ні законодавці, ні науковці не витлумачили поняття «подолання бідності», що, окрім іншого, ставить під сумнів успішність розв'язання цієї складної проблеми. І хоча раніше була спроба тлумачити поняття «подолання бідності» та «запобігання бідності», однак запропоновані визначення є недостатньо вдалими, оскільки висвітлюють ці процеси як діяльність органів державного управління, спрямовану, відповідно, на «усунення найгостріших проявів бідності та підвищення

рівня реальних доходів» [5, с. 344] і «попередження збідніння населення» [5, с. 345], тим самим залишаючи поза увагою населення, громадські організації, представників бізнесу та інших учасників цього процесу.

В. Євдокимова зробила припущення, що «формулювання проблеми «подолання бідності» є не досить коректним, оскільки бідність у будь-якому суспільстві є доконаним фактом і закономірним явищем. Тому логічніше було б вести мову про «регуляцію бідності» [6, с. 8], що мають здійснювати «держава і суспільство». Однак не варто нехтувати роллю особистості, яка є рушійною силою у формуванні власного добробуту та суспільного розвитку. Крім того, регуляція передбачає цілеспрямований вплив задля зниження або зростання параметрів об'єкта регулювання. Тобто за такого підходу не виключається ситуація, коли, наприклад, держава свідомо створить умови для зростання рівня бідності і лише ще більше загострить проблему. Отже, доречніше вести мову про розв'язання проблеми бідності як «головне і першочергове завдання українського суспільства та неодмінну умову його консолідації» [7, с. 149]. При цьому вкрай важливо з'ясувати, що собою являє «розв'язання проблеми бідності» та яким чином ця проблема має бути вирішена в Україні [2, с. 126].

Що ж до шляхів подолання бідності, то майже всі політики (незалежно від того, чи є вони послідовниками стратегії «великого повороту до старих добрих часів» або «просування шляхом реформ із затягнутими поясами») апелюють до концепції структурної бідності, за якої скрутне матеріальне становище розглядається як наслідок зовнішніх, стосовно людей, причин і впливів, що кореняться в трансформації соціально-економічного устрою сучасного українського суспільства. Така установка дещо відрізняється від ідеології країн з ринковою економікою та розвинутою системою соціального захисту, де значна увага приділяється мотиваційним проблемам бідних, інертності та внутрішній неготовності до раніше невідомих способів життєдіяльності, відсутності необхідного кваліфікаційного та освітнього рівня, а також проблемі зруйнування традиційних цінностей працелюбства, дисципліни та ощадливості [1, с. 40].

Пропоноване політиками вирішення проблеми бідності часто зводиться до подолання структурної бідності, розглядаючи складну фінансову ситуацію як результат зовнішніх чинників, пов'язаних з трансформацією соціально-економічної структури українського суспільства. Така точка зору контрастує з підходом країн з ринковою економікою та усталеними системами соціального захисту, де акцент робиться на вирішенні мотиваційних проблем бідних, таких як неготовність до нового способу життя, недостатня кваліфікація, руйнування традиційних цінностей, таких як працьовитість, дисциплінованість та ощадливість.

Є кілька країн, які досягли значного прогресу у зниженні рівня бідності за останні кілька десятиліть. Деякі з найпомітніших прикладів включають:

(1) Китай: Китай досяг значного прогресу у зниженні рівня бідності з моменту початку ринкових реформ наприкінці 1970-х років. За оцінками Світового банку, з 1981 року понад 850 мільйонів людей в Китаї були виведені з бідності; (2) Індія: Індія також досягла значних успіхів у зниженні рівня бідності, хоча її прогрес був повільнішим, ніж у Китаї. За даними Світового банку, рівень бідності в Індії знизився з 60% на початку 1990-х років до 27% у 2019 році; (3) В'єтнам: В'єтнам — ще одна країна, яка досягла значного прогресу у скороченні бідності: рівень бідності знизився з понад 60% у 1990-х роках до менш ніж 5% у 2019 році; (4) Бангладеш: Бангладеш — ще одна країна, яка досягла вражаючого прогресу у скороченні бідності: рівень бідності знизився з майже 60% у 1990-х роках до менш ніж 20% у 2019 році.

Варто зазначити, що триває дискусія щодо того, як визначається та вимірюється бідність, і що різні методології та джерела даних можуть призвести до різних оцінок рівня бідності. Однак ці країни пропонують приклади того, як можна досягти зниження рівня бідності шляхом поєднання економічного зростання, цільових соціальних програм та інших політик, спрямованих на зменшення нерівності та підтримку найбільш вразливих верств населення.

Відтак, багатство і бідність є явищами соціального буття та складають єдність протилежностей. Кожному суспільству притаманне неповторне соціальне буття, що виражається через соціальні практики своїх членів та відбуваються в континуумі «багатство-бідність». Тоді багатство — це частина єдності континууму, що виражає зростаючу кількісно-якісну складову стану розвитку суб'єкта соціальних практик та вказує на ціннісний вектор спрямування короткотривалої та довготривалої перспектив розвитку. Бідність — це частина єдності континууму, що виражає спадаючу кількісно-якісну складову стану розвитку суб'єкта соціальних практик та вказує на ціннісний вектор спрямування до занепаду [8, с. 42].

В Україні, однак, підхід до скорочення бідності часто передбачає зосередження на зовнішніх факторах, таких як трансформація соціально-економічної структури країни, а не на внутрішніх факторах, що сприяють бідності, таких як відсутність необхідної кваліфікації, низький освітній рівень, занепад традиційних цінностей, таких як працьовитість, дисциплінованість та ощадливість. Для досягнення подолання бідності необхідний комплексний підхід, що передбачає об'єднання зусиль уряду, бізнес-сектору та громадських організацій, а також адаптацію найкращих міжнародних практик до місцевих умов України. Крім того, постійне дослідження та аналіз першопричин бідності в країні сприятиме інформаційному забезпеченню та вдосконаленню стратегій подолання бідності та покращенню соціально-економічної ситуації в країні.

Висновки

Після ретельного дослідження фундаментальних характеристик понятійного апарату, подальшого розвитку набуло наступне: багатство являє

собою зростаючий компонент стану розвитку людини, як кількісно, так і якісно, і є позитивним напрямком до довгострокового та короткострокового процвітання. З іншого боку, бідність є зменшуваним компонентом, як кількісно, так і якісно, і означає погіршення стану розвитку людини. Для вирішення проблеми бідності необхідно об'єднати ресурси та зусилля різних зацікавлених сторін, включаючи державу, бізнес та громадськість, щоб зменшити соціальну напругу та покращити життя найбільш вразливих верств населення, а також не допустити зубожіння людей із середнім рівнем доходу.

Подолання бідності на наше переконання можливе за умови справедливого розподілу ресурсів і можливостей, потужної системи соціального захисту для підтримки тих, хто цього потребує, і політики, яка сприяє рівності та можливостям для всіх людей. Для цього потрібна система, яка цінує і ставить на перше місце добробут усіх людей і визнає взаємозв'язок між ними, а не система, яка ставить на перше місце накопичення багатства невеликою групою осіб. Щоб досягти цього, необхідно вжити заходів для вирішення системних проблем, таких як нерівність доходів, відсутність доступу до освіти та охорони здоров'я, а також недостатня підтримка тих, хто її потребує. Крім того, такі заходи, як прогресивне оподаткування, інвестиції в соціальні програми та регулювання бізнес-практики, будуть необхідні для того, щоб багатство не концентрувалося в руках небагатих, і щоб кожен мав можливість процвітати.

Хоча повністю подолати бідність неможливо, зменшити її масштаби, рівень та глибину цілком реально. Для цього необхідно переймати ефективні міжнародні практики та використовувати знання і досвід вітчизняних дослідників, а також приймати політично та економічно обґрунтовані рішення. Крім того, постійні дослідження у цій сфері сприятимуть зниженню рівня бідності та покращенню загальної соціально-економічної ситуації в країні.

Referenses

1. Kharchenko, Natalia (1999). The Diversity of Poverty Aspects Attempt of Sociological Analysis. Scientific Notes. Political Science, Sociology, Vol. 7, 38–49 URI: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10158>
2. Melnychenko, Oleksandr. (2012) Poverty in Ukraine: The Essence of the Problem and Ways to Solv. Demography and social economy, 2 (18), 124–131.
3. Dictionary of the ukrainian language: in 11 volumes. Institute of Linguistics; edited by I. K. Bilodid. Kyiv: Naukova Dumka, 1970–1980, Vol. 1, p. 177.
4. Aminova, Olha (2009). Wealth: social and philosophical dimension of the concept. Philosophical Problems of the Humanities, 14–15, 184–188.
5. Melnychenko, Oleksandr. (2006). On the correlation of the categories «poverty prevention» and «poverty reduction» and their use within the state policy of fighting poverty. Actual Problems of Public Administration, 2, P.1, 339–347.

6. Yevdokymova, Valentyna (2010). Theoretical and Methodological, Programmatic and Technological Components of Poverty Regulation in Ukraine: PhD thesis. Zaporizhzhia, 16 pp.

7. Kovalenko, Nataliia (2011). Consolidation of society as a key to overcoming poverty. *Theory and Practice of Public Administration*, 2, 149–153.

8. Tovmash, Dmytro; vlasenko, Fedir & levcheniuk, Evheniia (2020). The essence of wealth in business culture: a socio-philosophical analysis. *Politology Bulletin, Collection of scientific papers*, 84, 36–48. DOI: 10.17721/2415–881x.2020.84.36–48

UDC 364.22 (477)

DOI: 10.17721/2415–88IX.2022.89.70–77

Dmytro Tovmash

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>

e-mail: tovmas@knu.ua

OVERCOMING POVERTY: ESSENTIAL FEATURES ON THE WAY TO REALIZE THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

The article explores the concept of poverty from a philosophical and organizational anthropological perspective, with the aim of providing a deeper understanding of the phenomenon. The article analyzes the generic relationships between poverty and wealth within the wealth-poverty continuum and presents two levels of research on poverty, namely personal and organizational.

The article argues that the modern Ukrainian information environment is dominated by myths and traps that distort the worldview of citizens and hinder their understanding of poverty and the ways to combat it. The article also highlights that abstract forms of thinking can lead to the distortion of social practice and culture, resulting in poverty and a homeless culture in consumer society.

The article concludes by analyzing the conceptual and categorical analysis of poverty and wealth using systemic, integral, linguistic, and descriptive approaches. The article emphasizes the need for sustainable development and poverty alleviation in order to address the growing problem of poverty in society.

Key words: poverty; wealth; sustainable development; poverty alleviation.

Стаття надійшла до редакції 22.10.22

© Товмаш Д.А., 2022